مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

پوهاند محمد بشیر دودیال ۲۰۱۹/۰۷/۲۱

د افغانستان دخپلواکۍ د ترلاسه کولو د سلمې کلیزې په مناسبت

تر استقلال وروسته، په افغانستان کې اقتصادي او عمرانی چارې او ریفورمونه:

مقدمه:

خپلواکي یواځې د هغې د معنوی ارزښت له مخې نه، بلکې له دې پلوه هم د درناوی او ارزښت وړ ده چې ملتونه په خپله او خپلې خوښې سره سم د تعالی او ترقی په لوري ګامونه اوچتوي. خپلواکي لوی نعمت دی. افغانانو ته خپلواکی ډیر اوچت ارزښت لري. په خپلواکي کې د ولسونو خیر- ښیګڼه عمرانی چارې، دتعلیم وده، ملی رفاه، بین المللی حیثیت، ملی غرور او نور مادی او معنوی امتیازات او ښیګڼې خوندي کیږي. افغانستان له نن څخه سل کاله مخکې، یعنی په ۱۹۱۹کې د غازي امان الله خان په مشري او زموږ د نیکونو دبیساری قربانی او فداکاری په برکت خپلواکي ترلاسه کړه. د خپلواکي تر لاسه کولو یواځې سیاسی اړخ ندرلود، بلکې له خپلواکي سره سم، په هیواد کې ګڼ شمیر اصلاحات، لوی ریفورمونه او ملی شعور کې ژور تحول هم راغی. د استقلال په ګټلو سره د هیواد نجونو ته دتحصیل زمینه برابره شوه، د افغانستان ښځې له خپلو حقه حقوقو څخه خبرې شوې، اداري بنسټونه ورغول شول، په تجارت او مالی چارو کې لوی تحول راغی او هیواد ته نوی فرهنګ، تکنالوژي، علمی مرکزونه، مطبوعات، عامه خدمات، فابریکې، اقتصادی پلانونه او برنامی معرفی شو ې. غازی امان الله خان وروسته تر استقلال څخه لویې اقتصادی پروژې پیل کړې، د لومړي ځل لپاره د ریل پټلی، د راډیو دستګاه، دبریښنا دتولید پروژې، د مخابراتو، ټیلفون او مراسلاتو عصر سیستم ، دنجونو دتعلیم او باسواده کولو پروګرامونه او د ګمرکی چارو سمون پیل شو. جنسی مالیه لغو او په عوض یې نقدی مالیات وضع کړل. دغه اقدام هم د ټولو مالیه ورکوونکو لپاره او هم د دولت لپاره څواړخیزه ګټور و، همدارنګه د تجارت او د سرمایګذاری، له منابعو څخه د استفادې، بودجی جوړونې، بهرنیو هیوادو سره قراردادونو،د داخلی تولیداتو، د ترانسپورتی شبکو د پراختیا، د اوبو د بندونو، ترانزیت، کاني توکو، د افغنی د ارزښت د ساتنې او نورو برخوکې ژور ریورمونه راغلل. د دغو اصلاحاتو بهیرد تیرو سلو کلونو په بهیر کې خپل ارزښت ساتلی دی. د افغانستان نوی نسل ته په کار ده چې له تاریخ څخه ښه زده کړه وکړی

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

او له تیرو تجربو څخه د یوې پانګې په توګه کار واخلی. موږ باید د راتلونکو موفقیتونو د ترلاسه کولو لپاره پخوانی تجارب او د تاریخ لوست مخې ته کیږدو. د استقلال له ګټلو وروسته، د غازی امان الله خان له خوا شروع شوی هغه مترقی او روښانه خبرکی چې د ګران هیواد، افغانستان نیکمرغه راتلونکی یې تضمنوله؛ ندی بشپړ شوی، هیله ده چې اوسنی نسل به دغه ناتمام څېرکی بشپړ کړي. په دغه مقاله کې د هیواد د استقلال د سلمې کلیزې په ویاړ له استقلال څخه ورسته په ریفورمونو باندې بحث او څېړنه شوې ده.

د امانیه دورې ریفورمونه:

د امان الله خان حکومت د استقلال له اعلان او له انګریزانو سره د خپل حساب تر پاکولو وروسته، کورنیو اصلاحاتو باندی لاس پوری کړ. د افغانستان خلکو سره د پرمختګ هیله وه. ډیر په کلکه یی د دولت ملاتړ وکړ او ټولو ریفورمونو ته یی په عمل کی ښه راغلاست ووایه . لکه هغسی یی چی دافغانستان پتمن ولس له انګریزانو سره په خپل سرو مال باندی هڅی وکړی، همداسی یی هم د نوی معارف د خپرولو . په خپلو مالیاتی ورکړو او په څو روپیو کی د څو پیسو اعانی په ورکولو سره چی د معارف اعانه بلل کیده برخه واخیسته او د سړکونو په غځولو کی په خپله خوښه حاضر شول او له نویو صنایعو او نوی نظام څخه یی په کلکه ملاتړ وکړ آن دا چی د هیواد ښځو په هیواد دننه ښوونځیو ارشاد النسوان د جریدی په خپرولو د ښځو د ملاتړ تولنی په جوړولو او نورو چارو کی برخه واخیسته. په عمومی توګه خلکو په دغو ټولو نا اشنا ریفورمونو کی پرته له هیڅ تعصب ، زور، دود پالنی او کوم منفی غبرګون څخه، له خپل ځوان دولت څخه ملاتړ وکړ. په دی توګه پاچا وکولای شول چی خپل ریفورمونه په لومړی پړاو کی له ۱۹۱۹ څخه تر ۱۹۲۴ پوری په بریالیتوب او زړورتوب، د خارجی دسیسو او ارتجاعی قوتونو له مخالفت سره سره تطبیق کړی، خو د ریفورم دوهمه مرحله چی له ۱۹۲۷ څخه وروسته زور وربادی واچول شو، د هغو د ډیرو لویو ګټورتوبونو سره سره په نطفه کی شنډ کړل شول. دا ځکه چی هغه مهال ولس د فکری نبوغ، له رڼتیا او وبښتابه او د عصری ریفورمونو سره د آشنایی له پلوه له خپلي زماني څخه وروسته و. له بلې خو مکار او حیله ګر دښمن په کمین کې و. استعمار لا هم نه غوښتل چې افغانستان د ترقی په لروي ګام اوچت کړي. استعمار غوښتل چې د افغانستان هغه ځوان او مترقی دولت چې هم یې دوی ته ماتي ورکړی او هم یې د دوی نړیوال تکبر له خاور سره برابر کړی دی، بیرته معدوم او دغه هیواد بیرته د تیارې او وروسته پاتیوالی کندې ته وغورځوي.
ارتجاع او استعماری قوتونو د ولس له صداقت، اسلامی پاکو احساساتو، ساده او بی الایشه تفکر څخه ناوړه استفاده وکړه او د همدوی په واسطه یې د دوی مترقی دولت له پښو وغورځاو او همدوی یې د ریفورم په مقابل کې ودرول. د امانیه حکومت د اصلاحاتو دوهم پړاو په وړاندې یو شمیر روحانیونو او فیوډالانو مخالفت وکړ . دغه مخالفت د بهرنیو هیوادونو دسیسه او مداخله وه، دا سمه نه ده چې موږ ووایو چې امانیه نهضت د ولس نه خوښید، بلکې واقعیت دا دی چې عامه اذهان د دغه نهضت په وړاندې په ناوړه توګه تحریک شول. خو په واقعیت سره باید ووایو چې دا ډول قضاوت، چې د اصلاحاتو ناکامی یی د افغانستان یواځې او یواځې د ملت جمود او تعصب بللی هم سم نه دی ، په واقعیت کی د افغانستان خلکو لکه د هری بلی تولنی په شان غوښتل، چی ترقی وکړی، اما دلته تحرکات او ناوړه نیتونه وو . د افغانستان تاریخ دا نه راښیی چی د افغانستان خلک دی په هیڅ دوره کی د تمدن او فرهنګ په وړاندی دریدلی وی او یا دې مثلاً د خپل استقلال د ناجي په مقابل کی چی د فابریکو ، د وسپنی د پټلی، مدرسی ، ورځپانی تخنیک او علم او فن عصر ته یې معرفی کول، د هغه د مترقی پلان په وړاندی ودریږی . لکه هغسی، چی یی د محمود غزنوی پر مهال دا کار نه وکړی، د استقلال له ګټلو وروسته هم د ترقی او فرهنګ په ضد نه دریدل. دپردیو د تحریکاتو تر څنګ دلته یو بل عامل هم موجود و چې هغه د یوشمیر چارواکو بیعدالتی، له ولس سره ناوړه چلند او عدم صداقت و. البته غازی امان الله خان په خپلو مامورینو ډیر باور کړی و، حال دا چې یو شمیر یې صادق او هیوادپال نه و. په ډول ډول دسیسو سره ځوان پاچا ته د شکایتونو رسولو مخه نیول کیده او حقایق ورڅخه پټ ساتل کیدل ، نو ځکه لکه هغسې چې زمونږ د خلکو پاخون تل د ظلم او خیانت په وړاندې و، نو دا وخت یې د بهرنیو مغرضو کړیو د تحریک ترڅنګ د ظالمو چارواکو په وړاندې هم پاڅون پیل کړ ، یعنې هم بهرنی مداخلی او هم تر یوې اندازې داخلی نارضایتی موجودې وې . که نه په لومړي سر کې ولس یعنی همدغو خلکو په امانی دوره کی له خپلی بیوزلی سره سره سړکونه جوړ کړل او ښوونځي یې ورغول او د معارف خپراوی ته یی اعانه ورکړه او خپلو مالیاتو کی یی زیاتوالی ومانه . د پکتیا خلکو د هغه وخت د جرایدو په شهادت په خپله سپور جواری خوړ، خو په خوست، ګردیز، زرمت او ځمکنیو کی یی د څلورو ښوونځیو لپاره ۷۵ زره افغانی ټولی کړی چی دا په هغه وخت کې ډیرې پیسې وې. دغو ښوونځیو ۴۰۰ زده کوونکی یی لرل. د کندهار هیتوالو پخپل لګښت ښوونځي جوړ کړ، په کابل کی یوه ورځ ملکی ثریا په نری کی د ښځو د ترقی په هکله خبری کولی او د افغانستان د ښځو وروسته پاتی حالت یی بیان کړ ښځو دردناکه ژړا وکړه او ۵۰ تنو ښځو سمدستی ځانونه د معارف چوپړ ته چمتو او د نجونو

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکې په ځیر و لولئ

د لومړنی ښوونځی بنسټ یی کیښود. ملکه دومره خوشحاله شوه چی پخپله یی د مستوراتو د ښوونځی د مفتش دنده په غاړه واخیسته (۱۲۹۹- مرغومی)

په دې ترتیب سره ګورو چې د افغانستان د اړ- دوړ او اغتشاش علت هم د بهرنیانو مداخلې او هم د دولت په ناوړه اداره او د دولتی مامورنیو په بی کفایتی کی و چی هره مهمه ، حیاتی او سپیڅلی دنده یی د رشوت او خیانت په ناولتیا ککړه کړی وه. دخپګان خبره دا وه چی مهربان او رعیت پروره پاچا ته دغه مسایل نه رسول کیدل. یعني ته په نږدې کسانو کې صادق کارکوونکی کم وو. همدا لامل و، چی پاچا او دولت د خپلو خلکو له ملاتړ څخه بې برخی شو او نور نو یواځي پاتی وو نو دا وخت بهرنی دښمن د خلکو له دغی عمومی نارضایتی څخه غلطه ګټه پورته کړه او ارتجاعی اقلیت مسلوب الحقوق قوت یی چی د دولت او ریفورم په ښمن باندی بدل شوی و، ډګر ته رادننه کړ ، چی دوی د خرابکاری له لامله دولت راوپرځید، کنه همدغه مخالف قوتونه او بهرنی دښمنان لا موجود او فعاله و چی دولت د خلکو په ملاتړ دواړو ته ماتی ورکړه او پر مخ ولاړ. د هغه مهال خوش باوره جرایدو د کلنل لارنس، جونز(بغدادی پیر) او نورو ګوډاګیو د جادویی ځواک په هکله یادونی وکړی، خو هیڅا دغی خبری ته ډیر پام ونه کړ . دا ځکه چې پاچا امان الله خان یو صادق او په زړه پاک شخص و، ده په خپلو مامورینو، ولس، ګاونډیو، سفارتونو او وزیرانو ډیر اعتماد کړی و، خو پورته یادو شویو ستونزو د عالی او مترقی ریفورمونو د نړیدو زمینه برابره کړه او د بهرنیو جاسوسی لاسونو او کورنیو ارتجاعی ځواکونو لپاره یی لاره هواره کړه. که دغه دسیسي نه وای د استقلال د ګټلو او د هیواد د ترقی لپاره زمونږ د نیکونو قربانی او د مترقی پاچا امان الله خان هلي –ځلي نه هدر کیدلی. دلته به د استقلال له بیا ګټلو روسته یو شمیر ریفورمونو باندي رڼا واچوو:

له استقلال تر لاسه کولو وروسته عمراني، مالی او اقتصادی چارې:

وروسته د استقلال د بیا ترلاسه کولو څخه ، دافغانستان ځوان مترقی او وطنپال پاچا ډیر ژر د هیواد د رغاونې او عصري کولو په خاطر کلکه ملا وتړله. راز راز ریفورمونه یې پیل کړل. د ده ریفورمونه له سیاست او حکومتولی څخه شروع، بیا یې ټولنیز مسایل او وروسته تر هغه یې اقتصادی برنامې او پروګرامونه تر کار لاندې ونیول. لومړنی اقدام یې ټولنیز عدالت ټینګول و. پاچا په دې باندې باوري و چې د سیاسي استقلال ترڅنګ اقتصادی استقلال یو ضروری شرط دی. غازی امان الله خان دخپلو مترقی پلانونو په اعلانولو سره د ملت په زړونو کې ځای ونیو او ټول ولس یې تر شا ودرید. شاوخوا نور هیوادونه هم د ده له اصلاحاتو څخه اغیزمن شول، په ترکیه کې ریفورم مستقیماً د پاچا امان الله خان د درایت او تدبیرونو څخه متاثر و، له مصر څخه تر هند پورې د خپلواکی غوښتنې او استقلالیت احساسات په ښیو شول. د هیواد دننه د ژوند په ټولو ډګرونو کی مثبت بدلون راغی . دغه بدلونونه په دوو پړاوونو(مرحلو) کی څیرلای شو:

امیر ان الله خان په لومړی پړاو کی د خپلو اصلاحاتو په تطبیق کی ډیر ګړندی او پوره بریالی و او هغه دا چی د ملت د اکثریت بزګرانو، شپنو او پیشه ورانو په وړاندی یی پخوانی درانه باورنه سپک کړل. جنسی جبری ستونزمن مالیات، د آذوقي خریداری، د غلې حواله کول اجباری اذوقه رسول، ډیرو زیاتو پړاوونو ته د دولتی مالیاتو د راټولولو اجاره داری، د مالیه ورکوونکی او مالیه اخیستونکی تر منځ د فیوډال او ملکانو واسطه، د قریه داری زورتشکیل، د ناشمیرل شویو څارویو د مالیاتو اخیستل، اجباری کار او بیګار، له

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

پیشه ورو او صنعتکارو څخه د بازار بیلابیل ټکسونه، مریی (غلام لرل) او نور یی ټول منع کړل. د ځمکی مالیات په نغدی بڼه واړول شول او ټول مالیه ورکوونکی په سیده توګه پرته د ملک او خان له مداخللی او ناجایزې استفادې څخه، د دولت له مالی دفترونو سره وتړل شول دولت خپل ټول ضرورتونه په نغدو پیسو، په شفاف ډول او په خپل زړه پیرودل. د څاروی روزونکو څاروی هر کال شمیرل پیل شول او د هغو د موجودیت له مخی به مالیه اخیستل کیده او د دی موخی لپاره یو جلا قانون چې (قانون مواشی) نومید، جوړ شو. د لومړی ځل لپاره د رسمی ارقامو عصری ثبت او د احصائیې سیتسم مروج شو. په کابل کی د مالیی د اداراتو د چارو د تنظیم په خاطر د اصول دفتر ښوونځی پرانیستل شو چې مدیر یی مرزا مجتبی خان و او د دغه ښوونځی فارغان به د هیواد د مالیی وزارت په مامورینو کی ګومارل کیدل. له دغه اقدام څخه موخه دا وه چې عامه مالی چارې په ښه او شفاف ډول مدیرت شي. په همدې خاطر د افغانستان د مالی مدیریت او د عامه مالی چارو د نظام په تاریخ کې دا مرحله یوه بیسارې رڼه او د تحول دوره ګڼل کیږی. د دغه نیک اقدام او سنجول شوي کار د هیواد زړی حسابی چاری په یوه نوی عصر سیستم باندی واړولی چې ښاری بڼه یی غوره کړه . غازي امان الله خان په دې باندې ښه پوهید، چې د افغانستان مهم تولیدات او پیداوار کرنیز محصولات دي. یعنې مالداری او کرنه تر هغه وخت پورې د افغانستان په اقتصاد کې مهم رول لري، تر څو چې نوی صنایع په پښو ودریږی، نو له همدې امله د کرنی مامورینو او د مالیاتو د تحصیل لپاره په ۱۹۲۳ م کی یو شمیر قوانین جوړ او وضع شول. د مسلکی، ماهرو او ورزیده حکامو د روزنی په خاطر په مرکز کی د حکامو ښوونځی جوړ او فارغان یی سیمه ییزو ادارو کی مقرریدل او د حکامو او مامورینو د دندو قانون یی جوړ او د اداري د تنظیم چاری یی په ۱۹۲۲ کال کی سمبالی کړ ی. دا د هیواد اداري سیستم کې تر ټولو یو عصری اصلاحی قدم و. له دی څخه یو کال مخکی یی د تشویق صنایع په نوم قانون پاس کړی و چی د مالیاتو د ریفورم له طریقه یی د صنایعو وده هڅوله . همدارنګه د تولیداتو د هڅونی په خاطر یی تقاوی وضع کړه سره له دی چې د دولتی املاکو د پلورنی قانون په ۱۹۲۳ م. کال کی د ځمکو د له لاسه وتلو او د بزګرانو د زیانمن کیدو لامل شو او له بلی خوا یی خصوصی ملکیتونه پیاوړی کړل، خو بیا هم یو قانون جوړ شو او موقوفه اراضی هم لا دمخه له منځه ولاړل. سوداګری هم پراخه شوه بی شمیره د هیواد دننه ګمرکونه راکم کړل شول د دغو ټولو ریفورمونو په پایله کی د پانګونې اندازه زیاته شوه ، د داخلی تولیداتو په برخه کې پرمختګ ګړندی شو او د سوداګریزو معاملاتو لپاره شرعی محکمی جوړی شوی او یو شمیر تجارتی شرکتونه لکه تنویرات شرکت، موټورزشرکت، درمل، رفقای افغان، اتحاد افغان، قمر، ضیا او جرمنی شرکتونه او د شوروی تجارتخانه او نور جوړ شول د انګلیس له دولت سره یو سوداګریز قرارداد لاسلیک شو. د بهرنۍ سوداګري د ښه تنظیم په خاطر، د افغانستان سوداګریز استازی قونسل او وکیل التجاره د افغانستان ګاونډیو هیوادونو کی وګومارل شول او سوداګریزی چاری یی اسانه کړی. دولت هم ملی تجارتی موسسات لکه امانیه شرکت او ثمر شرکت او نور جوړ کړل. په دې ډول سره ویلای شو چې په هغه وخت کې امانی دولت په ډیر ښه او سنجول شوي ډول سره د خصوصی او دولتی (عامه) سکتور ستراتیژی طرح کړی وه. دغې ستراتیژی د پانګونې لپاره ډیره مساعده زمینه برابره کړه. پانګونه په اقتصاد کې یو اساسی بحث دی. له دی امله چې تر دی مهال پوری په افغانستان کی د اروپا پانګه نه وه راغلی خو ورو ورو له افغانستان سره د اروپا سوداګری مخ په زیاتوالي وه. سره له دې چې دغه ډول سوداګری د داخلی صنایعو د پرمختګ لپاره دلږ وخت لپاره خنډ شوه دا ځکه چې د هیواد اقتصاد په ډیر لومړنی حالت کی او وروسته پاتی و، خو وروسته یې ډیر ښه نتایج لرل. دغه ډول د رکود لنډه مرحله هر هیواد تیره کړی ده. له دې امله چې تر دې مهال پورې زموږ مملکت کومی فابریکی، باتجربه او پاخه کارګرا او د وسپنی پټلی نه لرل، نو ځکه امانیه دولت په دی لټه کی شو چې افغانستان ته فابریکی او د وسپنی پټلی راولی او د ۱۳۰۷ کال په لویه جرګه کی یی دا خبره توضیح کړله چې دولت د الوتکو د ترمیم د یوی فابریکی په لټه کی دی او له موجوده د فابریکی پرته به یوه بله نوې فابریکه هم د سپینو باروتو د تولید لپاره جوړه شی. په افغانستان کی لومړنی باروت جوړوونکی ترکی متخصص رضابیک و چی د لومړنی نړیوالی جګړی د کلونو په ترڅ کی دلته اوسید او سپین باروت یی جوړول دغه شخص په ۱۹۲۱ م کال ومړ او پاچا په خپله د هغه په جنازه کی ګډون وکړ د هغه یو شاګرد فیض محمد نومی د دولت له دوو فرانسوی او جرمنی شرکتونو سره یو قرارداد لاسلیک کړ چی د هغه له مخی به په لسو کلونو کی د وسپنی پټلی له جنوب څخه تر شمال پوری وغځول شی. د دغه کار د سروی لپاره څلور تنه فرانسویان کابل ته راغلل او بیا له دی ځایه کندهار ته ولاړل، تر څو د وسپنې د پټلۍ دپروژې لپاره کار پیل کړي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

Die 7 km lange Eisenbahn zwischen Kabul und Darul-Aman war stark überlastet.

له نن څخه تقریباً سل کاله مخکي د افغانستان ریل ګاډی:

همدارنګه د تیلیفون او تلګراف د لین د غځولو چاری له مرکز څخه تر ولایتونو پوری پیل شوی په پغمان، جلال اباد او کندهار کی د بریښنا په ستیشنونو باندی کار پیل شو . د ځرمن جوړولو باروت جوړولو سمنټو او کوګړ جوړولو فابریکو ته بریښنا ورسول شوه د موټرو د ترمیم، د پرزو جوړولو، صابون جوړولو، عطر، تار جوړولو او رخت اوبدلو، ترکانی او یخ جوړولو فابریکی او د پومبی د غوړ ایستلو ماشینونه په کندهار، مزار او هرات کی جوړ او ودرول شول. په همدی ډول د لاندنیو فابریکو جوړول هم په پام کی ونیول شول: قندسازی، نساجی، د نخی او جیم ټوکرانو جوړولو فابریکه، د تنی جوړولو فابریکه، د میوی ساتنی فابریکه، د کوچ او پوښی جوړولو فابریکه (دلبیناتو د پروسس دستګاه)، د تیل خاک فابریکه او د کابل - مزار – شوروی اتحاد او ایران او ترکیی تر منځ د هوایی ډاګ د چارو پیل کول ، د غزنی د سراج او بند غازی د اوبو بندونه جوړ شول، د ځمکنیو د اوبو بند ترل او د نهر رزاق بشپړول هم تر لاس لاندی ونیول شول. اماني دولت د جرمنی له هیواد څخه د کاملته الوداد تجارتی معاملو حق او د پولند له هیواد څخه یی د ترانزیت حق ترلاسه کړ او له مسکو او برلین سره یی د سوداګریزو قراردادونو په هکله خبری پیل کړی . دا ټول د افغانستان د معاصرو دیپلوماتیکو روابطو بنسټ وګرځید چې تر نن ورځي پورې بیساری دي. د یو شمیر نورو قراردادونو د ترسره کولو لکه: د بدخشان د لاجبرو، د هرات د تیلو او د وسپنی ویلی کولو، د وسپنی د کانونو، د ډبرو د سکرو، ګوګړو (سلفرو)، سرپو، شوکانی ، مرمر، سپینی خاوری او نورو جامده معدنی توکو د استخراج او بهر برداری د چارو په خاطر یی پروګرامونه تر کار لاندی ونیول او د پکتیا، اسمار او نورو ځنګلونو د تنظیم او اداری لپاره یی پروګرامونه پیل کړل. امانیه دولت د هیواد دطبیعی منابعو د مدیریت بنسټ په علمی او پوخ ډول کیښود، همدارنګه د آسونو د نسلونو د زیاتوالی، د قره قل پسونو د نسل د عمومیت موندلو او د وریښمو د چینجو د روزنی لپاره پلانونونه جوړ شول. دمعاصر اقتصاد او د کرنیزو تدابیرو ترڅنګ د کرنیز تروج د خدماتو بنسټ هم همدا وخت کیښودل شو. په کابل کی د ملی صنایعو ننداړتون جوړ شو، د داخلی تولیداتو د تشویق په خاطر د دولت مامورینو ته له وطنی رخت څخه د جامو استعمال جبری شو. په دې توګه که چیرې موږ غواړو چې د افغانستان د اقتصاد ریفورم او نوی کولو پس منظر ځانته روښانه کړو، تر ټولو تاریخی دورو څخه د امانیه دورې بیلګه غوره کولای شو. د دغو ریفورمونو په پایله کی د دولت عایدات له پخوا څخه زیات او دوه برابره شول او په کال کی له ۸۰ میلیونو روپیو څخه ۱۸۰ میلیون روپیو ته ورسیدل دغه عاید له لاندنیو سرچینو څخه و:

- **د ځمکو مالیات ۸۰ میلیونه،**
- **د څارویو مالیات ۲۵ میلیونه،**
- **ګمرکی مالیات ۴۰ میلیونه**
- **د صکوکو محصول لس میلیونه ن**
- **ور عواید ۲۵ میلیونه او ټول ۱۸۰ میلیونه روپی .**

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د دولت لوی لګښتونه دا وو:

د حربیی وزارت لګښتونه ۴۰ میلیونه.
د معارف وزارت لګښتونه ۱۵ میلیونه.
د بهرنیو چارو وزارت لګښتونه ۷ میلیونه.
د مالیی وزارت ۳ لګښتونه میلیونه.
د تعمیراتو لګښت ۱۰ میلیونه.
د دربار وزارت لګښتونه ۲۰ میلیونه.
د کورنیو چارو وزارت لګښتونه ۱۲ میلیونه.
د عدلیی وزارت لګښتونه ۲ میلیونه،
نور لګښتونه خریداری او یو څه سپما ۶۷ میلیونه روپۍ.

په دې وخت کې د افغانی پیسو ارزښت داسی و چی سل کابلی روپۍ ۶۰ هندی کلداری کیدلی دا ځکه چی د کلداري سپین زرو روپیو درونداوالی دوه نیم مثقاله او د کابلی سپینو زرو د روپیو وزن دوه مثقاله و خو د کابلیو روپیو غش په سلو کی لس و وروسته بیا په افغانی روپیو کی غش په سلو کی ۲۵ ته پورته شو او بیي یې د بهرنیو نورو پیسو او په تیره بیا د هندی کلدارو په وړاندې کال په کال کمښت وموند، نو ځکه د ریفورم په لومړی پړاو کی د کابل په بازارونو کی د لومړنیو اړتیا وړ شیانو بیي په دی توګه وی:
د کابل دوه نیم چارکه اوړه یوه روپۍ، په تاشقرغان کی د کابل اته چارکه په یوه روپۍ، د کابل دری پاوه غوښه یوه روپۍ، په تاشقرغان کی د کابل یوه نیم چارکه غوښه په یوه روپۍ ، غوړی یو پاو او دولس مثقاله په یوه روپۍ ، په تاشقرغان کی یوه نیم پاو غوړي په یوه روپۍ، نری وریجی په کابل کی یو چارک او دری پاوه یوه روپۍ، په تاشقرغان کی یو چارک او دری نیم پاوه په یوه روپۍ وازګه په کابل کی دوه نیم پاوه یوه روپۍ، هیندوانه من په یو غیران. د دغو اقتصادی مثبتو بدلونونو له امله په فرهنګی ډګر کې هم ژور او مثبت تغیرات راغلل. د بیلګې په توګه په ډیر کم وخت کې په هیواد کې د متعلمینو شمیر ۸۸۰۰۰تنو ته ورسید، دا په داسې حال کې چې دینی مدارسو ته هم همدومره توجه وشوه چې ټولې تر رسمی نصاب لاندې راغلی، که ددغو مدرسو د شاګردانو او دارالحفاظونو د شاګردانو شمیر هم ورسره جمع کړو، په ټول هیواد کې به یې شمیر تر ۲۰۰۰۰۰ پورې اوچت شي. ددې تر څنګ دا مهال په ټول هیواد کی ۲۲جریدې او ورځپاڼې خپریدې، چې دغه شمیر دهغه وخت لوی رقم و چې ګاونډیو او حتا د آسیا په ډیرو هیوادو کی یې بې ساری نه و.
البته نویو ریفورمونو پیسی غوښتی، هیڅ ریفورم پرته له لګښت څخه نشي اجرا کیدای، نو ځکه دولت د مالیاتو په زیاتولو لاس پوری کړ، د بیلګی په توګه د ابی ځمکو مالیات، چې پخوا د جریب په سر پینځه روپۍ، اته روپیو ته پورته شول او د څارویو مالیات هم زیات شول، د اوښ مالیه له دریو څخه څلورو روپیو ته ، د آس مالیه له دوو څخه دریو روپیو ته، غویان له یوی روپۍ څخه دوو روپیو ته، د خره مالیه له دولسو پیسو څخه یوی روپۍ ته او د پسه مالیه له اووه پیسو څخه پنځوسو ته لوړه شوه. په ۱۹۲۰ کال کی کاغذی یوه پینځه، ۲۵، ۵۰ او سلګیز افغانیګی نوټونه چاپ او خپاره شول او د سرو زرو سکی پینځه امانیه په ۷۵ روپۍ، دوه امانیه په ۳۰ روپۍ او یوه امانیه په ۱۵ روپۍ او نیم امانیه اوو نیمی روپۍ وه. همدارنګه فلزی مسکوکات سپین زر او مس د پیسو د واحد روپۍ اجزاوو، کونده کیدل د مقیاساتو قانون په ۱۹۲۲ کال کی وضع شو.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

کلتوری چاری:

د خپلواکۍ د بیرته ګټلو تر ټولو مهم اغیز د ملی فرهنګ او کلتور ودې، ښووني او روزني، مطبوعاتو، بریښنایی اطلاعاتی وسایلو، لکه راديو، تیلونو، مخابراتو، د نویو وداینو جوړولو، د ملی موزیم تاسیس او دکتابونو چاپ او دغه ډول نورو کلتوری چارو ته پاملرنه او په هغو باندې د خپلواکې اغیز ، خصوصاً په خپله د پاچا پاملرنه د ژبې، ادب، مطبوعاتو او ارتباطاتو خواته وه. ډیر کلتوری مظاهر او د هغو ارزښت او معنوی حقوق ، د افغانستان په لومړنی مدون اساسی قانون کې درج شول. په حقیقت کې د موزیک د یوه ښوونځی، سیینما او تیاتر بنسټونه هم په همدې وخت کې کیښودل شول. همدومره پاملرنه د جوماتونو او مدرسو جوړولو ته وشوه. شاید دا به دافغانستان په تاریخ کې یوه بیساری دوره وي چې د معاصرو شرایطو له غوښتني سره سم ، ديني مدارسو او دینی علماوو ته پاملرنه شوې وه. د افغانستان د لومړنی اساسی قانون د ۶۸ مادی له مخی لومړنی زده کړی تر ابتدائیه درجې پوری اجباری شوی او په پلازمینه کابل کی د حبیبیې له لیسی پرته د امان او امانی لیسی د فرانسوی جرمنی او کورنیو پروفیسورانو او استادانو په واسطه پرانیستل شوی د غازی رشدیه ښوونځی د استقلال رشدیه، د تلګراف، انځورګری، ترکانې، معماری، ژبې ، کرنی، عربی دارالعلوم، د مستوراتو رشدیه، د جلال آباد رشدیه، د کندهار د کرنی رشدیه، د هرات رشدیه، د هرات دارالمعلمین، د مزار شریف رشدیه، د قطغن رشدیه د پولیسو ښوونځی، د موزیک ښوونځی، د غالی اوبدلو، د نجونو لپاره تدبیر منزل، طبیه ښوونځی، مستورات او له ۳۲۲ څخه زیات لومړنی ښوونځی د هیواد په ټولو ولایتونو کی پرانیستل شول. تر ۱۹۲۷ م کال پوری د لومړنیو ښوونځیو د زده کوونکو شمیر ۵۱ زرو ته ورسید. رشدیه او لیسه ښوونځیو او مسلکی لیسو کی د زده کوونکو شمیر دری زره تنو ته ورسید، چی د نظامی مدرسی زده کوونکی په دی شمیر کی نه راتلل په همدی کال کی د لومړنیو ښوونځیو شمیر ۶۵۰ تنه د رشدیه ښوونکو شمیر سل تنه زیات شول. له ۱۹۲۳ کال څخه تر ۱۹۲۷ م کال پوری ۱۳۳ عنوانونه کتابونه د ۶۹۳۵۷۵ ټوکو په شمیر د معارف د وزارت له خوا چاپ شول او د معارف

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

مطبعه هم جوړه شوه. باید په یاد ولرو. چې د افغانستان د هغه مهال د ښوونځیو په درسي پروګرام کې د انداخت نظري او علي فن هم شامل و. ځو سوه زده کوونکي هم شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ایټالیا او ترکیې ته د تحصیل په خاطر واستول شوي. همدارنګه انګلستان ته هم د ځو تنه زده کوونکو لیږل په پام کې ونیول شول. د معارف د وزارت بودجه د حرب او دربار له وزارت څخه وروسته په دریم کتار کې راتله. ښوونه او روزنه د انتظام له پلوه په پرانیستې فضا کې وه، له سیاسي پلوه کوم تهدید او ویره نه وه، نو ځکه د ښوونکو او زده کوونکو روحیه له خوښۍ ډکه او عالي وه. دولت دا په پام کې ونیوله، چې په پلازمینه کې دوه لوی کتابتونونه جوړ کړي، په داسې حال کې چې د کابل روڼ اندو د یوه شل کسیزپلاوي په لاس له خپلو شخصي کتابونو څخه یو ملي کتابتون په کابل کې جوړ کړی و او د دولت د یوې ودانۍ او د نایب السلطنه د یوه بډایي او ښکلي کتابتون په ورکولو سره هغه نوره هم بډایه کړه چې په هغې کې ډیرې قیمتي خطي نسخې هم وې، همدا رنګه دولت په کابل کې یوه سینما او په پغمان کې یو تیاتر جوړ کړ او د دولت په لګښت ۱۳ جریدې او مجلې په کابل او ولایتونو خپریدې لکه ارشاد النسوان په ۱۹۲۲ م کال کې دغه اووه نیزه په اتو پاڼو کې د کابل ښځو خپروله، چې سر محره یې الف. ر . او میرمن روح افزا وه، چې یو شمیر ادبي مسایل، آفاقي معلومات، تدبیر منزل او نور معلوماتي مسایل پکې خپریدل. د اتحاد مشرقي اخبار په جلال اباد کې په ۱۹۲۱ کال کې د برهان الدین کشککي په مدیریت سره په میاشت کې دوه ځله خپرید، د افغان ورځپاڼه د مرزا محمد جعفر خان په مدیریت له ۱۹۲۲ څخه پیل شوه چې کورني او بهرني خبرونه یې هره ورځ خپرول د معارف نامتو مجله چې وروسته بیا آئینه عرفان ونومول شوه، له ۱۹۲۱ څخه د معارف له وزارت څخه په خپریدو پیل وکړ او له ۱۹۲۳ کال څخه وروسته یې مدیریت استاد هاشم شایق ته وسپارل شو، دغه پړاو د دي مجلي په نشراتي بهیر کي د تحول پړاو و. د امان افغان اوونیزه جریده له ۱۹۱۹ م څخه وروسته د عبدالهادی خان داوی په مدیریت سره او بیا د میر سید قاسم خان په مدیریت خپره شوه. د اردو مجله د عبداللطیف خان غونډ مشر غازي په مدیریت په میاشت کي یو ځل حربیې د وزارت د ارکان حرب د ریاست لخوا خپریده. د اتفاق اسلام جریده له ۱۹۲۱ څخه وروسته په اوونۍ کې یو ځل د عبدالله خان هروي په مدیریت سره له هرات څخه خپریده. اتحاد جریده په اوونۍ کې یو ځل له خان آباد څخه له ۱۹۲۱ کال څخه وروسته په خپریدو پیل وکړ. په کابل کې ابلاغ ورځپاڼې له ۱۹۲۱ کال څخه وروسته په خپریدو پیل وکړ، چې یوازې اعلانونه یې خپرول. بیدار ورځپاڼې له مزار شریف څخه په خپرونو پیل وکړ . حقیقت جریده اوونۍ کې درې ورځې په کابل کې د برهان الدین په مدیریت چاپ ته سپارل کیده. همدارنګه د ستاره افغان انتقادي جریده په اوونۍ کې یو ځل له ۱۹۲۰ م. کال وروسته په خپرونو پیل وکړ، چې د نامتو ځیرونکي اوتاریخ لیکوال، میر غلام محمد غبار په مدیریت سره له جبل السراج څخه خپریده. طلوع افغان له ۱۹۲۱ م. کال وروسته په اوونیز ډول په کندهار کې په فعالیت پیل وکړ د افغانستان د اساسي قانون د یوولسمې مادې سره سم د هیواد سیاسي زمینه ملي خپلواکو خپرونو ته چمتو شوې وه او ویل شوي وو چې مطبوعات او کورني اخبارونه د یوې ځانګړي نظامنامې سره سم ازاد دي.

په دې توګه په ۱۹۲۷ م .کال کې د لومړي ځل لپاره د انیس اوونیزه جریده، د هغه د لیکوال او موسس غلام محی الدین انیس له خوا چې د بحران او نجات او طلبه معارف کتابونو لیکوال هم و، په ۱۲ مخونو کې په خپرونو پیل

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

وکړ، چې د هیواد روښاندو ورته ډیر ښه هر کلی ووایه. په همدی کال کی د نسیم سحر اوونیزه د احمد راتب خان په مدیریت سره په څلورو مخونو کی په خپرونو پیل وکړ، چی زیاتره مقالی یی د عبدالهادی خان داوی په قلم لیکل کیدی . له دی څخه یو کال وروسته (نوروز) په میاشت کی دوه ځله چاپ او د میرزا محمد نوروز خان په مدیریت او د میر غلام خان په لیکوالی سره په اتو مخونو کی راووته. میرزا میر غلام د روحانی قشر یو استازی و، چی وروسته یی بیا په ۱۹۳۰ م. کال کی د امان الله خان له پرځیدو څخه وروسته خپل نظر د انیس د ورځپاڼی د ۱۳۰۹ ش. کال د وږی د میاشتی په ۳۱ نیټه ګڼه کی خپور کړ . ملا میر غلام خان د مدعی العموم په توګه پخپله دغه تفصیلی لیکنه کی خپل دیر کلک اعتراضات د امانیه رژیم په ضد په لاندی توګه لیکلی و:
فراری پاچا ولی ملا، خان او ملک ته بی اعتنایی وکړه؟ ولی یی په افغانستان کی د ښځینه معارف بنسټ راپیل کړ ؟ همدارنګه ملا میر غلام خان د شاه امان الله او محمود طرزی په هکله په دغه لیکنه کی سپکاوی کړی، خو د هغی دوری یو شمیر نور کسان لکه الله نواز خان، محمد ګل خان مومند او د شیخانو استازی یی ستایلی و. د دغه منتقد لیکوال (کلامیرغلام خان) تر ټولو لویه اندیښنه د نجونو د زده کړې او ښځو ته دآزادی ورکولو په برخه کې وه.

اداره:

دولت تر هر څه زیات د افغانستان د ملی یووالی د بنسټ ټینګولو ته پاملرنه وکړه او په عاقلانه توګه یی دغه ملی یووالی د وروری او د افغانستان د خلکو د مساوی حقونو په پام کی نیولو سره په پام کی ونیول د اساسی قانون په اتمه ماده کی وویل شول چی:
ټول هغه وګړی چی په افغانستان کی اوسیږی پرته د دینی او مذهبی توپیر څخه د افغانستان اتباع بلل کیږی. په نهمه ماده کی ویل شوی وو، چی د افغانستان ټول اتباع په دینی او مذهبی چارو کی د دولت د سیاسی نظام تابع دی او د شخصی حقونو د آزادئ لرونکی دی. په لسمه ماده کی راغلی وو، چی : شخصي حریت له هر ډول تعرض او مداخلی څخه خلاص دی، هیڅوک پرته له شرعی حکم او قانونی نظام څخه توقیف او مجازات کیدای نشی. په افغانستان کی د اسارت اصول بیخی موقوف دی.
په ۱۶ مه ماده کی راغلی وو: د افغانستان ټول اتباع د شریعت او د دولت د نظام په وړاندی د هیواد په وظایفو او حقونو کی مساوی برخه لری.
په ۲۲ مه ماده کی وایی: مصادره او بیګار تحریم شو. په ۲۴ مه ماده کی شکنجه او هر ډول کړاو منع کړل شو او د کور او لیکونو مصئونیت ډاډمن شو. د دغو قانونی موادو روح داسی و، چی عملاً تر تطبیق لاندی و او له ناولتیا، دوکی غولولو او درواغو او نفاق څخه پاک و. همداسې هم دینی مراسم او د امامیه مذهب د پیروانو تکیه خانی هم عملاً ازادی شوی او ټول مریيان له مرئیتوب څخه آزاد شول او په دی ډله کی په کابل کی د دوی اووه سوه تنه وینځی او مریيان د خپلو اربابونو له کورونو څخه ووتل .
دغو مدني تحولاتو، قانونی آزادی، دیموکراتیکې اوآزادې فضا او عادلانه حقوقی سیستم اقتصادي ودې، پانګونې او د مولدینو تشویق ته زمینه برابره کړه. د دهقان، کارګر، کسبه کار او پیشه ور هوساینه د دولت یو مرام وبلل شو. همدا علت و چې ورو ورو د خوراکی توکو او لومړنیو اړتیا وړ اجناسو نرخونه ارزانه او دخلکو په اقتصادی ژوند او د خواریکښانو په دسترخان کی مثبت بدلون راغی. د اتباعو د آزادی او دیموکراتیکو حقونو د رعایت په دِغه بیلګه بیز څېرکي کې د کندهار غزنی او جلال آباد د ښارونو د مشورتی مجلسونو او د معارف په انجمن کی یو یو تن د افغانستان له هندوانو څخه په انتخابی توګه وګومارل شول او په اداري چارو کی ورته ونډه ورکړل شوه، د پاچا امان الله خان د ۱۲۹۹ کال د وری د میاشتی(د ۱۹۲۰م. کال - می) د فرمان له مخی اها خنود او سکهانو ته د ژیړی لونګی د حتمی په سر کولو او معجز اغوستو او د دوی د جزیی باقیات لغو شول او د هندوانو بچیان په ملکی او نظامی مدرسو کی لکه حبیبیی او حربیی کی شامل او د اردو په افسری کی هم ومنل شول. د قوم ژبی او نژاد له مخی هر ډول تبعیض له منځه ولاړ، د محمدزیو د قوم نسبی او مستمری معاش، د خانانو او د روحانیونو بی مورده امتیازات لغوه شول او د ټول ملت حقونه مساوی اعلان شول. دغه عدالت په اقتصادي ډګر او ددولت د بودجې په سپما ډیر ښه مثبت تاثیر وکړ. د دولت ماشین هم په دری څواکونو یعنی اجرائیه مقننه او قضایه باندی ودرول شو، البته دغه تشکیل یو ځانګړی جوړښت درلود مثلاً پاچا هغه پخوانی د مشرانو جرګه چی دارالشورا بلل کیده یو څه بدلون سره د شورای خاص په نوم ونوموله او وروسته بیا د دولت د شورا په نوم یاده شوه. په دغه مجلس یا جرګه کی یو شمیر انتصابی غړی د پاچا له خوا او یو شمیر انتخابی غړی د ملت لخوا غوره کیدل او په ولایتونو کی د لومړئ درجی دوهمی درجی او دریمی درجی حکومتونو او علاقداریو یو مجلس درلود چی په هغه کی به د سیمی رسمی مامورین شامل وو او انتخابی غړی یی د خلکو لخوا په مساوی توګه غوره کیدل د دولت شورا قانونی پروژی تر دقت او غور لاندی نیولی او د وزیرانو د مجلس د تصویب په خاطر یی د پاچا لاسلیک کولو ته استولی همدغه مجلس د دولت بودیجه مقاولات

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

او قراردادونه او بهرنیانو سره تړونونه هم تر کتنې لاندې ونیول د دولت د شورا واک او دندې او د ولایتونو مشورتي جرګې د اساسي قانون په ۳۹ – ۴۹ مادو کې او همدارنګه د اساسي تشکیلاتو په قانون کې ټاکل شوې وې.
د هیواد قضایه قوې چې له پخوا څخه یې یو څه پراخه واک او یو څه ځانګړې خپلواکې لرله د هغوی خپلواکې دولت د قانون د ۵۳ مادې له مخې محترمه وګڼله، خو د هغو د حکم درجه یې قید کړه، په دې معنا چې قاضي په پخوا ځان په جزایي برخو کې ډیر فعال او څرنګه به یې چې زړه و هغسې باله او د تعزیر وسیله د هغه په لاس کې د یوې تیرې وسلې په توګه وه، دا ځکه چې د جرم له پیښیدو مخکې جزا ثابته او ټاکلې نه، بلکې د قاضي په واک کې وه او د هغې د شخصي قناعت له مخې به ورکول کیده. قاضي کولای شول، چې په یوه جرم کې تورن کسان د هغوی د ټولنیز دریځ، ظاهري حالت او نورو له مخې په سزا ورسوي او سزا د غوړ له تاوولو نیولې بیا تر اعدام پورې وه او هر ډول به چې قاضي وغوښتل دغه سزاګانې ورکول کیدې پاچا امان الله خان د یو شمیر متجددو فقهاوو په مرسته، چې د هغو په سر کې د مولوي صاحب عبدالواسع خان کندهاري نوم یادیدای شي، د دوو ټوکو کتابونو په تالیف سره د قاضي له خوا ورکول کیدونکې سزاګانې محدودې او تعزیر یې په تقدیر واړاوه. د دغو کتابونو نوم تمسک القضا امانیه و یعنې تمسک القضا یې د یوه جلا قانون په بڼه او مدون جزایي قانون په شکل جوړ کړ چې د هر جلا جلا جرم جلا جلا سزا پکې لیکل شوې وه، په دې توګه قاضي نشو کولای، چې پخپله خوښه دغه سزا کمه یا زیاته کړي.
په دې توګه په افغانستان کې دا بیخي یو نوې فقهي بنسټیز بدلون و. محکمې د اساسي قانون له مخې د نورو له لاسوهنې څخه خپلواکه شوې او د تورنو (متهم) محاکمې کولو هم علني او څرګنده بڼه غوره کړه له دې پرته دولت د حقوق الله او حقوق العبد موضوعات یو بل څخه جلا کړل او داسې یوه قضیه، چې قاضي به د خپل واک له مخې پکې تبرئه کید، دولت هغه له خپل لورې د پولیس د اداراتو او ولایتي مشورتي جرګې له لارې تر تعقیب لاندې نیوله او مجرم ته به یې سزا ورکوله.
د افغانستان اجرایه قوه په ۱۹۱۹ م. کال کې په لاندې توګه تشکیل شوه. صدراعظم سردار عبدلقدوس خان اعتماد الدوله، حربیه وزارت سپه سالار صالح محمد خان وزیر، د بهرنیو چارو وزارت وزیر محمود طرزی، د کورنیو چارو وزارت وزیر علي احمد خان شاآغاسي، د مالیې وزارت مرزا محمود خان پخواني امین نظام، د سوداګرۍ وزارت وزیر غلام محمد خان وردګ، د عدلیې وزارت محمد ابراهیم خان، د معارف وزارت سردار عبدالحبیب خان ، د کرنې وزارت وزیر علي جان خان او د نقلیې وزارت مرزا غلام قادر خان چې د دې ټولو په سر کې پاچا و او حربیې وزارت یې په سیده توګه تر څارنې لاندې و. وروسته بیا نقلیه وزارت لغوه او د عمومي امنیې وزارت جوړ شو وزیر یې شجاع الدوله خان امین العسس و. همدارنګه یو طبیه (دروغتیایي چارو لپاره) خپلواک مدیریت جوړ شو چې په ټول هیواد کې یې د روغتیا چارې سمبالولې . دغه مدیریت په مرکز او ولایتونو کې یې د روغتونونو او روغتیایي مدیریتونو په جوړولو لاس پورې کړ . مدیر یې سردار محمد کبیر خان و.
دولت د هیواد د چارو د سمبالښت په خاطر د بیلابیلو قوانینو وضع او اجرا کول تر کار لاندې ونیول او د دولت د شورا او د وزیرانو کابینې او د لویو جرګو په واسطه یې یو شمیر قوانین وضع او تصویب کړل لکه د القابو قانون، د نفوسو تذکره، دولتي ودانۍ(دعامه ملکیتونو مدیریت)، د حاکمانو او مامورینو د دندو ویش، تقاوي، د صنایعو هڅول، جیلونه، تحصیلي مالیه اخیستل، د یتیمانو روزنه، نظامي تعلیمنامې، للمي کرنه، عسکري خدمت، د دولتي ملکیتونو پلورل، قونسلري، قریه داري، د شرعي محکمو قانون، د سوداګریزو معاملاتو قانون، تعزیه (ماتم یا دویر دود- دستور) ، د کورنۍ ښوونځیو قانون، مطبوعات، مقیاسات، د څارویو محصول، د نښانونو قانون، نکاح او د ماشومانو سنتول، د کرنې د مامورینو معارف، او نور قوانین او مقررات، چې د دې ټولو په سرې کې اساسي قانون او د عمومي جزا اساسي تشکیلات او د عسکري جزا قانون و. قوانین باید د وزیرانو په مجلس کې تصویب او بیا د دولت د شورا له خوا منل شوې وای په پای کې پاچا لاسلیک کول. د دولت په شورا کې یو شمیر روڼ اندو لکه فیض محمد خان ناصري، سعدالدین خان وکیل او داسې نورو غړیتوب درلود او یو شمیر نور لکه ترکی جمال پاشا او ترکي متخصص بدري بیګ هم پکې شامل وو، چې د قوانینو د پروژو په ترتیب کې یې برخه لرله، خو اساسي قانون یوې ۸۷۲ کسیزې لویې جرګې ته په جلال اباد کې وړاندې شو، چې په هغې کې د ملت استازې او د حکومت غړې راټول شوې وو، او په دغه لویه جرګه کې تصویب شو. وروسته بیا دغه قانون په پغمان کې د ۱۳۰۳ ش. کال د چنګاښ د میاشتې په لویه جرګه کې تصدیق او لاسلیک شو او د شاهي اعلانونو په واسطه په ټول هیواد کې خپور شو. دغه قانون یو ځانګړې حقوقي خاصیت درلود، چې د هغه د ۳۱ مې مادې له مخې فقط کابینې د پاچا په وړاندې مسئولیت درلود او د شپږمې مادې له مخې پاچا غیر مسئول و، وروسته بیا پاچا د صدارت چارې هم تر لاسه کړې او تر پایه پورې د یوه غیر مسئول صدراعظم په توګه پاتې شو. د قوانینو وضع کول هم د دولت د شورا په ترتیب او د وزیرانو مجلس په تصدیق او د پاچا په لاسلیک سره نافذ کیدل.
لویو جرګو ځانته ځانګړې نظمیه (سمبالوونکې) لایحه او مقررات لرل او د غونډو د جوړیدو پروګرام یې هم درلود. د پغمان په وروستې لویه جرګه کې چې په ۱۳۰۷ ش کال جوړه شوه، د ملت زرو تنو انتخابي استازیو او د پاچا له خوا انتصابي غړو برخه لرله، چې د پغمان د تیاتر په غولې باندې په پینځو کتارونو کې کیناستل د څنګ په کتارونو کې د ملت وکیلان او په منځنیو کتارونو کې د دولت د شورا انتخابي استازې او د ولایتونو د مشورتي جرګو

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

استازی کیناستل. د پاچا تخت د ستیژ پر سر باندی و، چی ښی لاس ته یی نظامی کنډ کمشنران او کیڼ لاس ته یی د محکمو قاضیان او د وزارتونو رئیسان او مدیران کیناستل. د رئیس د غونډی د مشر او د هغه دوه مرستیالان او د مجلس د منشی څوکی ایښودل کیدی، هر هغه چا چی خبری کولی هغه به له غولی څخه پاڅید او د ستیژ سرته به له ښی لوری څخه راته او د میکروفون له لاری به یی خبری کولی. مصوبات د رایو په اکثریت سره د منلو وړ و، چی په صندوقونو کی به د تورو او سپینو مریو په اچولو سره شمیرل کیدی . د هیواد په نهواد اري واحدونو، پینځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو کی لاندینی مامورین د مشورتی جرګو تر څنګ په کارونو بوخت وو: نایب الحکومه مستوفی، د مرافعی قاضی، د ابتدایی قاضی، د کوتوالی قوماندان، د ګمرک مدیر، د نفوسو(احصائیې) مدیر، د روغتیا مدیر، د معارف مدیر، د ډاک (پُست)مدیر، د ولایت د تحریراتو مدیر، د بهرنیو چارو مامور او خزانه دار. د دوی تر څنګ به یو ځای نظامی قوماندانان، نظام دفتری او په ښارونو کی د ښاروالی مشران وو، خو په ولایتی مشورتی جرګه کی به یوازی هغه دولتی مامورین وو، چی تل به پکی په کار بوخت و، چی د هغو ټاکل د پاچا د فرمان له مخی کیدل لکه نایب الحکومه یا اعلی حاکم، مستوفی یا اعلی سر رشته دار، د کوتوالی قوماندان، د مرافعی قاضی، د ګمرکاتو مدیر، د مجلس منشی، او د تحریراتو مدیر.

د هیواد د ولایتونو په اداره کی د قانون له مخی لاندینی اساسات په پام کی نیول کیدل:

د مادونیت پراختیا، د دندو ویش او د مسئولت ټاکل.

په دې توګه جوته شوه چې غازی امان الله خان د لومړي ځل لپاره د معاصرې عامه اداري بنسټ کیښود. د بشری سرچینو پراختیا، ددندو او مسئولیتونو تفکیک او ټاکنه د یوې سالمی او اصولی اداری مهم اجزا دي، چې دغه مدبر پاچا ورته ځانګړی ارزښت ورکړی و.

دولت د خپلو ریفورمونو په نظامی چارو کی هوایی ځواک هم ورزیات کړ، چې یوولس الوتکی یی لرلی او په دغه ځانګه کی یی ۱۶ تنه محصلین روسیی، فرانسی او ایټالیا ته واستول او څو تنه نور یی په نظامی ځانګو کی شوروی اتحاد او د ترکیی جمهوریت ته واستول. د هیواد دننه یی بیلابیل مسلکي روزنیز مرکزونه پرانیستل او د سرتیرو د باسواده کولو چاری یی هم پرمخ بوتلی، د کابل حربی فابریکه پیاوړی شوه او نظامی مهمات له بهر څخه وارد شول او افغانی ځواکونو ته دافع هوا توپونه او زغره وال ګاډی ورکړل شول.

یو هغه مهم اقدام چې د اقتصاد بنسټیزه پروژه بلل کیدای شی، هغه د لارو جوړول او ترمیمول وو. د لارو بیرته رغول او د سړکونو غځول د شمال ولایتونو خواته، د بامیان، کاپیسا او پکتیا لوري ته پرمخ ولاړل. په کابل، پغمان، مُقر، او جلال اباد کی یو شمیر هوټلونه جوړ شول.

که سقوی اړ- دوړ نه وای راغلی، افغانستان د خپلې توریستی او سیاحتی جاذبې له امله ګڼ شمیر نړی ګرځیدونکی جذبولای شول. یو بل مهم اقتصادی سکتور د مخابراتو خدمات دي. د دغه سکتور په برخه کې دتیلیفون، تلګراف او بیسیم دستګاوی جوړی شوی او د ډاک هوایی کرښه د افغانستان او شوروی اتحاد تر منځ او د ډاک ځمکنی کرښه د کابل او هند تر منځ رامنځته شوه. په کابل کې د راډیو بنسټ کیښودل شو او ټول کابل ښار په بریښنا روښانه شو او د کابل د نوی ښار (دارالامان)بنسټ هم کیښودل شو. د ښوونې او روزنې او مخابراتو

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

له سکتورنو وروسته؛ د روغتیایی چارو په برخه کې هم مهم تدابیر اجرا شول: په کابل او ولایتونو کی ملکی او نظامی روغتونونو جوړ شول او په مرکز کی مستورات او د پغمان په بیګتوت کی سناتوریم جوړ شو. د اکسری ماشینونه کابل ته راوړل شول او دولت د روغتیایی پاکو اوبو د چمتو کولو او د غذایی موادو د روغتیایی کولو او د ښاری تنظیفاتو د برنامو په اجرا سره دعامه روغتیا ډاډ خلکو ته ورکړ.
د خیریه موسساتو بنسټ هم همدا وخت کیښودل شو؛ مثلاً دارالمجانین او دارالیتام جوړ شو. په دغو ټولو اصلاحاتو کی ګڼ شمیر بهرنی متخصصین په تیره بیا ترکان او جرمنیان او فرانسویان بوخت وو. ترکانو په روغتیایی چارو، نظامی برخو او قانون جوړونی کی، جرمنیانو په معارف، تخنیکی او نظامی برخو کی او فرانسویانو د معارف او لرغونپیژندنی په برخه کی کارونه وکړل، زیات هغه متخصصین چی افغانستان استخدام کړی وو، هغه جرمنیان وو.

مناقشه:

استقلال او خپلواکی د یوملت د رفاه، بریالیتوب او خود ارادیت لومړنی او ضروری شرط دی. د سیاسی استقلال لپاره اقتصادی استقلال یو شرط دی. یوه تولنه به هغه وخت هوسا او سر لوړی ژوند ولری چی د سیاسی استقلال تر څنګ له اقتصادی پلوه هم په خپلو پښو ولاړه وي. د پیاوړي اقتصاد او هوسا ژوند لپاره زیربنایی چارو ته ضرورت دی. له همدې امله دافغانستان منور او ترقی غوښتونکی، پاچا د سیاسی استقلال محصل او د خودارادیت او ټولنیز عدالت ستر ناجی اعلیحضرت امان الله خان د نورو اصلاحاتو ترڅنګ اقتصادی او اداری چارو ته پوره توجه وکړه. د هیواد ګڼ شمیر فابریکی، دبریښنا توسعه، د لارو جوړول، د مطبوعاتو او راډیو ایجاد او د عصری معارف بنسټ همدا وحت کیښودل شو. دغه اقدامات هغه وخت لا اغیزمن شول چی مقررات او لایحی ورته وضع شوی. په دې توګه امانی دوره په افغانستان کی د اقتصادی اصلاحاتو او ریفورم پیل بلل کیږی.

نتیجه ګیری:

زموږ د هیواد استقلال زموږ د نیکونو په قربانی او ایثار ترلاسه شوی دی. موږ باید نه یواځې دا چې خپله خپلواکی وساتو، بلکې د هغی په ارزښت باندی هم وپوهیږو. همدارنګه دا ډیره مهمه ده چې په دی باندی فکر وکړو چې استقلال ګټلو موږ ته څه په نصیب کړل. افغانستان وروسته د استقلال ترلاسه کولو څخه د ترقی او مدنیت په یوه نوی مسیر او تګلاروی کی حرکت وکړ.
د افغانستان استقلال او د اسد۲۸مه دغازی امان الله خان له نوم سره تړلی ده، دنهضتونو دغه ستر مشر، د هند د نیمی وچی د آزادی دغه ناجی، د اسلامی امت د ویاړدغه لویه نښه، د غازیانو دغه لوی سالار، په هیواد کی دنوی ژوند او د ترقی او پرمختګ دغه لو ریفورمست، دهیواد دننه زړه سواندی اومشفق رهبراوپه بهر کی د ترکییی د عصری کیدو دغه لوی مرستندوی او په لویدیځ کی دآسیا داتل په توګه پیژندل شوی څیره د الله(ج) لویه عطیه او دافغانستان د تاریخ یوه ځلانده او ویاړلی نادره پیښه ده. د انګریزی استعمار دغه ماتوونکی مجاهد او د ملت غمخوار او د افغانستان د ترقی رینبتیانی غوښتونکی زموږ د هر یوه په زړونو کی ځای لری. غازی امان الله خان نه یواځې دا چی د اسلام د ستر دښمن (انګریز) او د ټولو مستضعفو ښکیل شویو هیوادنو د شتمنینولوټمار استعمار ته ماتی ورکړه بلکی د هیواد دننه یی ملت یو موټی کړ او د افغانستان نوم یی په نړی کی وځلاو. انګریز د غازی امان الله خان په توره او تدبیر له داسی شرموونکی ماتی سره مخامخ شو چی تر اوسه یی نشی هیرولای، نوځکه تر اوسه پوری زموږ د ملی وحدت، ترقی او استقلال په لاره کی خنډونه اچوی او په بیلابیلو نومونو خپل جاسوسان او اجنتان رالستوی او موږ ته ستونزی جوړوی، خو دا باید هیره نه کړی چی اوسنی نسل او زمو اوسنی ځوانان هماغه د غازی امان الله خان د مکتب پیروان دی، دوی د آزادی درس له دغه ستر غازی څخه اخیستی او له وطن سره مینه یی ورڅخه زده کړی او وطن ته د خدمت روحیه یی ورڅخه په میراث وړی ده. په آخر کې د امانیه دورې یاد ددغه لوی مجاهد او د افغانستان د ستر خدمتګار ځینی اصلاحات او خدمات خلاصه کیږي:

- **د اساسی قانون جوړول او د لویی جرګی له خوا یی تصویبول،**
- **هیواد ته د هوایی چلند معرفی کول او د الوتکو پیرودل او د هواییډګرونو جوړول،**
- **د مرییتوب پای ته رسول او د خلکو د شکایتونو د اوریدو د سیستم ایجاد،**
- **د مالی نظام بشپړ اصلاح کول،دهیوادلپاره د یوه نوی مترقی اقتصادی پلان جوړول ، په معاصر شکل د ملی اردو او پولیسو تهداب ګذاری،**
- **دښځو د حقونو تثبیت او هغوی ته په تعلیم او نورو ټولنیزوچارو کی آزادی ورکول او په قوانینو کی یی درج او ډاډمن کول،**
- **دبریښنا،راډیو، موټر او ریل ستیشن فعالول او په قضا کی اصلاحات،**

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

- **د ملکی تشکیلاتو سمون او توازن او دګڼ شمیرښونځیو او کارخانو تاسیسول،**
- **ددولتی اداراتو اصلاح او مامورینو د کار دولوایحو جوړول،**
- **د عصری معارف بنیادی سمون او د بهرنی مستقلانه پالیسی جوړول او په بهرنیو هیوادوکی د افغانستان دسیاسی نمایندګیو پرانیستل او له ګاونډیو هیواو سره ددوستانو اړیکو ټینګول او بهر ته د زده کړی لپاره د محصلانو استول اوزیات نور اصلاحات .**

د افغانستان د ترقی او عمران لپاره ضرور ده چی دغه ډول اصلاحاتو او تدابیرو ته ادامه ورکړل شی او هیواد د هوساینی لوری ته حرکت وکړی.. په داسي حال کي چي د هیواد د استقلال سلمه کلیزه لمانځو، د دایمی سولي او آبادی لپاره خپله ژمنه نوی کوو.

تل دې وي استقلال!

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزی بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راللیرلو مخکي په ځیر و لولـئ